UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

[Bespreking van: T. Coomans (2018) Life inside the Cloister : Understanding Monastic Architecture : Tradition, Reformation, Adaptive Use]

van Tussenbroek, G.

DOI
10.7480/knob.118.2019.2

Publication date
2019

Document Version
Final published version

Published in
Bulletin (KNOB)

License
CC BY

Link to publication

Citation for published version (APA):
van Tussenbroek, G. (2019). [Bespreking van: T. Coomans (2018) Life inside the Cloister : Understanding Monastic Architecture : Tradition, Reformation, Adaptive Use]. *Bulletin (KNOB)*, *118*(2), 48-49. https://doi.org/10.7480/knob.118.2019.2

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:16 Oct 2026

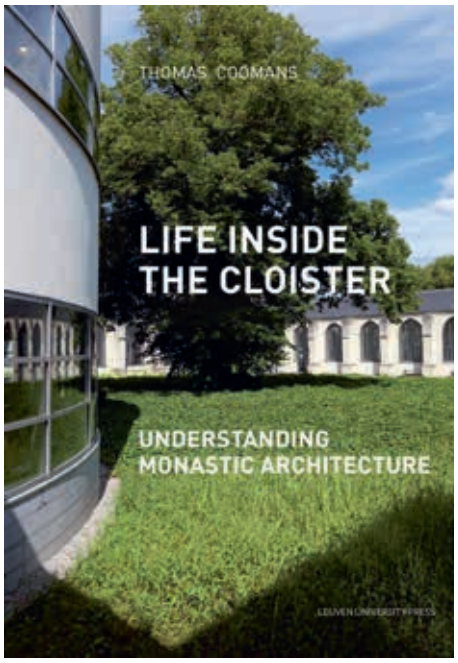

THOMAS COOMANS

LIFE INSIDE THE CLOISTER
UNDERSTANDING MONASTIC ARCHITECTURE: TRADITION, REFORMATION, ADAPTIVE USE

Leuven (Leuven University Press) 2018, 176 pp.,
ills. in zwart-wit en kleur, ISBN 978 94 6270 143 4,
€ 45 (paperback)

In *Life inside the Cloister* wordt de architectuur van kloosters en conventen opgevat als materiële en symbolische uitdrukking van religieuze gemeenschappen die leven volgens een kloosterorde. Het eerste doel van het boek is duidelijk te maken wat precies de essentie is van deze architectuur door de eeuwen heen. Het tweede doel betreft het hergebruik en de herbestemming van kloostergebouwen, nadat ze hun oorspronkelijke functie hadden verloren. Het verbinden van de fysieke realiteit (de gebouwen) met de metafoor voor een religieus leven dat een klooster eveneens is, staat in het boek centraal. Hoe kunnen immateriële waarden die aan kloosterarchitectuur verbonden zijn, worden behouden na het vertrek van de religieuze gemeenschap? De auteur stelt meteen in het begin programmatisch vast dat het proces van herbestemming en het succes van transformatie afhankelijk is van hoe op bovengenoemde vragen antwoord kan worden gegeven.

Coomans – die eerder boeken schreef over de abdij van Villers en reeds jaren over religieuze architectuur publiceert – schreef *Life inside the Cloister* in de eerste plaats voor studenten in de Advanced Master in Conservation of Monuments and Sites aan de Universiteit Leuven. De reden hiervoor was dat hij studenten duidelijk wilde maken hoezeer immateriële aspecten die aan de ontstaans- en gebruiksgeschiedenis van een gebouw verbonden zijn, van belang zijn bij het maken van cultuurhistorische waardestellingen en, uiteindelijk, ook bij het succesvol herbestemmen van gebouwen. In die zin is dit boek hoogst actueel: gedegen kennis van het religieuze leven is een vereiste voor het begrijpen van kloosterarchitectuur. Toch is de doelgroep veel breder dan studenten alleen, het boek is gericht aan iedereen die kloosterarchitectuur wil begrijpen. Hiervoor heeft de auteur gekozen voor een opzet in vier delen.

In het eerste deel worden de belangrijkste onderdelen van een klooster behandeld, gevat in hun historische context en wordingsgeschiedenis. De cel van de heremiet, de rol van de kloosterregel, de adaptatie van de regel van Benedictus door Lodewijk de Heilige tijdens het Concilie van Aken in 817 en de samenstelling van de kloostergemeenschap vormen de basis voor het begrip van de achtergronden van de kloosterkapel en de kloostergang.

Het tweede deel behandelt de manier waarop verschillende religieuze ordes en gemeenschappen vormgaven aan de kloostercellen, de kapel en de kloostergang. Hierbij wordt duidelijk dat kloosters allerminst statische verschijningen waren, maar integendeel instituties die zich voortdurend aan veranderende maatschappelijke omstandigheden aanpasten. Deze veranderingen komen ook tot uiting in de architectuur van de kloosters. Benedictijnen, reguliere augustijnen, cisterciënzers en premonstratenzers bouwden duizenden abdijen met een enorme variëteit. Vanaf de tiende eeuw was de abdij van Cluny richtinggevend voor de kloosterontwikkeling in Europa, vanaf 1098 was dit de abdij van Cîteaux. Ook andere kloosterordes bouwden hun abdijen, de uitgangspunten waren echter steeds dezelfde, met kleine variaties. Andere typologische vormen van kloostergebouwen die in dit tweede deel voorbijkomen, zijn de kartuizers (vanaf 1084), geestelijke ridderordes zoals de tempeliers of de Duitse Orde, waarvan de kapellen een centraalbouw waren en die hun onderkomen, commanderijen, meer het uiterlijk van kastelen gaven, waarvan de Krak des Chevaliers (Kasteel van de Koerden) in Syrië de bekendste is. In overzichtelijke, beknopte hoofdstukken worden ver-

volgens de gebouwen van franciscaner en dominicaner bedelordes beschreven, begijnhoven, die uitsluitend in de Lage Landen voorkwamen, en gasthuizen. Die laatste twee waren qua typologie geen kloosters in de traditionele zin, maar werden wel door religieuze gemeenschappen georganiseerd. Het hoofdstuk wordt afgesloten met tijdens de Contrareformatie ontstane colleges ten behoeve van onderwijs van de ursulinen en de jezuïeten, met koninklijke of keizerlijke abdijen, waarvan El Escorial waarschijnlijk de beroemdste is, en de meer bescheiden huiskloosters, die na het Tweede Vaticaanse Concilie (1962-1965) ontstonden.

Het derde deel is gewijd aan de vraag wat precies kloosterarchitectuur van andere architectuur onderscheidt, met andere woorden: wat definieert het karakter van kloosters? Aspecten die hierbij aan bod komen, zijn de keuzes die werden gemaakt bij het bepalen van de plaats van een klooster. De symbolische betekenis daarvan – in de woestijn, op een berg, in een vallei – ging hand in hand met een weerslag die de omgeving had op de materiële cultuur van een klooster. Ook de manier waarop de kloostergemeenschap zich van de wereld afsloot en hoe de afzondering binnen de kloostermuren zelf was georganiseerd – zowel bij mannen als bij vrouwen – wordt gethematiseerd. De liturgie, de omgang met de dood en de memoriecultuur en de schaal van kloosters hebben eveneens gevolgen voor de uiterlijke verschijningsvorm. Als laatste element in dit hoofdstuk worden de bouwstijl en het probleem van de stilistische identiteit behandeld.

Het vierde en laatste deel van het boek is gewijd aan kloostergebouwen nadat die hun oorspronkelijke functie hadden verloren. Coomans noemt nauwelijks aantallen, alleen voor Nederland stelt hij dat van de 172 nog bestaande kloosters in 2008, er in 2020 zo'n 150 zullen zijn verlaten. Dit zijn ontstellende cijfers, die de actuele transformatieopgave eens te meer duidelijk maken, een probleem dat overigens ook in België, Frankrijk, Spanje, Ierland en andere landen met een katholiek bevolkingsdeel bestaat. Hergebruik is echter geen modern fenomeen. In Nederland zijn na de Reformatie tientallen kloosters herbestemd tot weeshuis of gasthuis en na de Franse Revolutie werden deze gebouwen ook als kazerne, paardenstal of school gebruikt. Andere zijn gesloopt of vervallen tot ruïne. Wat volgt, is een overzicht van kloosters die zijn getransformeerd tot huizen, landhuizen, boerderijen, fabrieken, arsenalen, gevangenissen et cetera. Het aantal voorbeelden van recente herbestemmingen dat voorbijkomt, is groot, maar geen enkel voorbeeld wordt daadwerkelijk nader uitgewerkt. Hoewel een van de doelen van het boek is om duidelijk te maken hoe hergebruik en herbestemming van kloosters mogelijk is zonder daarbij het wezen van het klooster aan te tasten, blijft dit aspect daardoor wat onderbelicht. In de conclusie vraagt Coomans zich af: 'how can the shift from the sacredness of religion to the sacredness of heritage and culture be made successfully? Is such a transfer possible without a loss of meaning, without losing the *spirit of the place*?' Om op het antwoord op die vragen een voorschot te nemen, zou een vijfde hoofdstuk, met daarin recente voorbeelden van hoe gedegen onderzoek en waardestelling tot succesvolle herbestemmingen hebben geleid, een waardevolle aanvulling zijn geweest. Op die manier had kunnen worden aangetoond hoezeer kennis van het verleden kan bijdragen aan actuele herbestemmingen van kloosters.

Dit neemt niet weg dat *Life inside the Cloister* een rijk boek is. Ondanks het feit dat het met 176 pagina's bescheiden van omvang is, biedt het boek een uiterst helder overzicht in de zeer diverse materie die het behandelt, in het licht van een actueel onderwerp. Het boek is met 104 afbeeldingen voorbeeldig geïllustreerd, beschikt over een namen- en plaatsnamenregister en de zeer uitgebreide bibliografie biedt vele aanknopingspunten voor nader onderzoek.

GABRI VAN TUSSENBROEK